

Date: 27th March-2025

PULNI JAMG'ARISH MAQSADI VA JAMG'ARISH YO'LLARI

Satvoldiyeva Dildora Mashrabovna

Andijon viloyati Andijon shahar 1-son politexnikumi
biznes asoslari fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Daromadga ega bo'lgan har bir kishi kelajakdagi xarajatlar uchun hech bo'lmaganda kichik miqdordagi pulni ham jamg'arishga intiladi. Har kimning o'z jamg'arish usuli bor. Ushbu maqolada pulni jamg'arish maqsadi va jamg'arish yo'llari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: pul, jamg'arma, moliya, talab, iqtisod, ayirboshlash, inflyatsiya, narx, likvidlilik, tovar, funktsiya, tranzaksiya.

Bozor munosabatlarining yuqori sur'atlarda rivojlanib borishi har bir sub'ektning pul, banklar, kredit va moliyaviy bozorlarning dastagi bo'lgan moliyaviy instrumentlar hamda ularda yuzaga keladigan o'zgarishlarga munosabati va qiziqishlarini kuchaytirib boradi. Chunki, bozor mexanizmi iqtisodiyot talablaridan kelib chiqib tez o'zgarib, yangilanib turadi va shular asosida u mamlakat iqtisodiyotining har tomonlama rivojlanib borishi yo'nalishlarini belgilab beruvchi doimiy harakatda bo'lgan dastak hisoblanadi. Bizni doimo pulning to'lov yoki sotib olish qobiliyati yildan yilga oshadimi yoki pasayadimi? Ehtiyojimizdan ortiq pulimizni bankga omonotga qo'ysak u bizga har oyda yoki yilda necha foiz daromad beradi, mabodo ularni qimmatli qog'ozlarga qo'ysak – qaysi turdagi va qaysi emitentning qimmatli qog'ozlari bizga yuqori daromad berishi mumkin?

Bank kreditlarining foizi qancha, inflyatsiya yoki pulning qadrsizlanish darajasi qanaqa, milliy valyutaning xorijiy valyutaga nisbatan kursi qanaqa va uning tez orada o'zgarishi bo'yicha qanday prognozlar mavjud kabi savollar qiziqtiradi hamda biz o'z – o'zidan bozor munosabatlarining faol ishtirokchilariga aylanamiz. Bu masalalar bozor munosabatlarining sub'ekti bo'lgan yuridik shaxslar faoliyatida har kuni yechimini talab qiladigan vazifalardan hisoblanadi.

Pulni jamg'arish yo'llari. Pul chig'anoq yoki brilliant, oltin yoki qog'oz pul ko'rinishida bo'lishidan qa'tiy nazar, iqtisodiyotda pul uchta funksiyani bajaradi. Pul ayirboshlash vositasi, qiymat o'lchovi va jamg'arish funksiyalarini bajaradi. Aynan ayirboshlash funksiyasi pulning boshqa aktivlar – aksiyalar, obligatsiyalar va uylardan farqini belgilab beradi.

Ayirboshlash funksiyasi. Bizning iqtisodiyotimizdagi mavjud deyarli barcha bozor iqtisodiyoti tamoyillarida yuzaga keladigan operatsiyalarda pul naqd pullar yoki cheklar ko'rinishida tovarlar va xizmatlar to'lovi uchun foydalanilib ayirboshlash funksiyasini namoyon qiladi. Pulning ayirboshlash vositasi sifatida foydalanilishi ayirboshlash operatsiyalarida vaqt xarajatlarini kamaytirib iqtisodiyotning samaradorligini oshiradi.

Date: 27th March-2025

Tovar va xizmatlarni ayirboshlashga sarflangan vaqt – operatsion xarajatlar hisoblanadi. Barter iqtisodiyotda operatsion xarajatlar juda yuqori hisoblanib, odamlar “xohish va istaklarni ikki hissa moslashtirish” ni qondirishlariga to‘g‘ri kelib, ular zaruriy tovar va xizmatlarga ega va bir vaqtning o‘zida ushbu tovarlar va xizmatlarni ayirboshlashni xohlaydigan kishilarni topishi zarurdir.

Odamlarning yuqori malaka to‘plash orqali ma’lum ishlarga ixtisoslashuvi iqtisodiyot samaradorligining oshishiga olib keladi. O‘z navbatida, pul – iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanib, o‘zining xususiyatiga ko‘ra moylovchi material sifatida operatsion xarajatlarni kamaytirish, ishchi kuchining ixtisoslashuvi va taqsimlanishini chuqurlashtirish hisobiga iqtisodiyotning ancha moslashuvchanligini oshiradi.

Pulga bo‘lgan talab shu darajada yuqoriki, eng primitiv ko‘rinishidagi jamiyatdan tashqari har qanday jamiyat pulni o‘ylab topadi. Har qanday tovar pul sifatida samarali ishlashi uchun bir nechta talablarga javob berishi zarurdir:

- birinchidan, osonlik bilan uning qiymatini aniqlash uchun standartlashgan bo‘lishi;
- ikkinchidan, umumqabul qilingan bo‘lishi;
- uchinchidan, qismlarga bo‘linishi;
- to‘rtinchidan, bir joydan ikkinchi joyga osonlik bilan ko‘chirilishi;
- beshinchidan, tezda parchalanib ketmasligi lozim.

Insoniyat tarixida ushbu talablarga javob beruvchi pullar sifatida ko‘plab noodatiy shakllar, ya’ni amerikalik hindular tomonidan foydalanilgan marjonlardan tortib birinchi amerikalik kolonistlar tomonidan foydalanilgan tabaka va viskilar hamda ikkinchi jahon urushida harbiy asirlar uchun lagerlarda sigaretlargacha ishlatilgan.

Pulning turli shakllaridan foydalanish – ishlab chiqarish vositalarining va tilning rivojlanishi kabi insoniyat topqirligining yana bir belgisidir.

Qiymat o‘lchovi. Pulning ikkinchi funksiyasi – iqtisodiyotda pul o‘lchov vositasi sifatida xizmat qilganda xisob birligini ta’minlashi lozim. Og‘irlikni futda yoki masofani milda o‘lchaganimiz kabi biz tovarlar va xizmatlarning qiymatini pul birliklarida ifodalaymiz. Ushbu funksiyaning muhimligini anglashimiz uchun pul qiymat o‘lchovi funksiyasini bajarmaydigan barter iqtisodiyotni yana bir ko‘rib chiqamiz. Agarda iqtisodiyotda faqatgina uchta tovarlar, aytaylik, shaftolilar, iqtisodiyot bo‘yicha leksiyalar va filmlar mavjud deb qarasaq, unda tovarlar almashinuvini ta’minlash uchun faqatgina uchta narxlarni bilishimiz zarurdir: iqtisodiyotdagi ma’ruza nuqtai-nazardan shaftolining narxi (shaftoliga pul to‘lashingiz uchun iqtisodiyotdan nechta ma’ruza o‘qishingiz lozim), film nuqtai-nazaridan shaftolining narxi, film nuqtai-nazaridan iqtisodiy ma’ruzaning narxi. Agarda iqtisodiyotda 10 ta tovarlar bo‘lganida edi - 45 ta tovarning narxini, 100 ta tovar mavjud bo‘lsa – 4950 ta tovarning narxini, 1000 ta tovar mavjud bo‘lsa – 499 500 ta tovarlarning narxini bir tovarni boshqasiga ayirboshlashimiz uchun bilishimiz zarurdir. Tasavvur qilib ko‘ringki, barter iqtisodiyot sharoitida polkada minglab turli xil tovarlar joylashgan supermarketda bir fut tovuq go‘shining narxi to‘rt fut yog‘ narxiga, bir fut baliqning narxi sakkiz fut pomidorning narxiga teng bo‘lgan sharoitda tovuq yoki baliqdan qay birining narxi arzon ekanligini aniqlashga to‘g‘ri kelar edi. Barcha tovarlarning

Date: 27th March-2025

narxlarini solishtirishingiz uchun har bir narsaning ustidagi yorliqda 999 ta narxlar ro'yxati mavjud bo'lish lozim edi. Natijada ularni o'qishga sarflangan vaqt juda katta tranzaksion xarajatlarni keltirib chiqarar edi. Ushbu muammoni hal etish uchun iqtisodiyotga pulni tatbiq etish va barcha tovarlarning (shaftolilar, iqtisodiyot bo'yicha ma'ruza, filmlar) narxlarini pul birliklarida, masalan, dollarlarda aks ettirish kerak. Iqtisodiyotda faqatgina uchta tovarlar mavjud bo'lgan holatda tranzaksiyalarni o'tkazish uchun uchta narxga nisbatan ehtiyojimiz mavjudligi bois barter tizimiga nisbatan unchalik katta foyda bo'lmaydi. Ko'rishimiz mumkinki, puldan qiymat o'lchovi vositasi sifatida foydalanish ko'rib o'tilgan holatda narxlar sonini kamaytirib, operatsion xarajatlarni pasaytiradi. Iqtisodiyot yanada murakkablashib borishi barobarida pulning ushbu funksiyasidan olinadigan foyda yanada oshib boradi.

Jamg'arish vositasi. Pul shuningdek jamg'arish vositasi sifatida xizmat qiladi; daromad olingan vaqtdan boshlab xarajat qilingungacha bo'lgan davrda xarid qobiliyatini saqlab turish vositasi xisoblanadi. Pulning ushbu funksiyasi foydali hisoblanib, ko'pchiligimiz saqlashni afzal ko'rib, pullarni olishimiz bilan darhol xarajat qilishni hoqlamaymiz.

Pul – yagona jamg'arish vositasi emas; har qanday aktivlar – pullar, aksiyalar, obligatsiyalar, yer, uy, san'at asarlari yoki zargarlik mollari – jamg'arish vositasi hisoblanadi. Ushbu aktivlardan ko'pchiligi pulga nisbatan o'zining egalariga katta foyda (foiz) keltirib, narxi ko'tariladi va qulayliklar yaratadi. Agarda ushbu aktivlar jamg'arish vositasi sifatida pul bilan taqqoslaganda ancha foydali bo'lsa, unda insonlar nega pullarni jamg'arishadi? Ushbu savolga javob muhim iqtisodiy tushuncha hisoblangan **likvidlilik** bilan bog'liq hisoblanib, aktiv oson va tezkorlik bilan ayirboshlash vositasiga aylanadi.

Likvidlilik juda ham muhim hisoblanadi. Pul ayirboshlash vositasi hisoblanganligi bois eng likvidli aktiv hisoblanadi; bir narsa sotib olish uchun pulni boshqa narsaga aylantirish shart emas. Boshqa aktivlar pulga aylantirilganda tranzaksion xarajatlarni talab qiladi.

Pul eng likvidli aktiv bo'lmasligi va yuqori darajadagi jamg'arish vositasi hisoblanmasada odamlar pulni saqlaydilar. Jamg'arish vositasi sifatida pulning ishonchliligi narxlar darajasiga bog'liq hisoblanadi. Masalan, barcha narxlarning ikki barobar oshishi, pulning qiymatini ikki barobarga kamayganligini anglatadi. Teskari holatda narxlarning ikki barobarga kamayishi pulning qiymatini ikki barobarga oshganligini ko'rsatadi. Inflyatsiya sharoitida narxlar darajasining tezlik bilan o'sishi kuzatilsa, pul tezda o'zining qiymatini yo'qotadi. Natijada odamlar istar-istamas o'zlarining boyliklarini pul shaklida saqlashadi. Bu holat oylik inflyatsiya surati 50% dan oshishi natijasida yuzaga keladigan giperinflyatsiyaga hos bo'lgan bo'lgan yuqori inflyatsiya sharoitiga ko'proq mos tushadi.

Xulosa qilib aytganda, pulning vujudga kelishi jamiyat ijtimoiy – iqtisodiy jarayonlarining rivojlanishi va takomillashib borishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, bularning ichida kishilar o'rtasida mehnat taqsimotining paydo bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Date: 27th March-2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh. Sh. Shodmonov va boshqalar. Pul nazariyasi. T., Cho'lon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.
2. Rashidov O.Yu., Alimov I.I, Toymuhamedov I.R., Tojiyev.R.R. Pul, kredit va banklar. -T.,TDIU, 2008.
3. Razzoqov A., Toshmatov Sh., O'rmonov N. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. — T.: “Moliya” - 2008.
4. Shodmonov Sh.Sh., G'ofurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Iqtisod Moliya, 2010.
5. Нуреева Р.М. Национальная экономика: учеб. - М.: ИНФРА М, 2010.
6. Экономическая теория. под.ред. Добрынина А.И., Трасевича Л.С. учеб. СПб.: Питер, 2010.
7. Экономика.: Учебник. Самуэлсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. 18-е изд.: Пер с англ. - М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2009.

